

A KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOKBÓL

VOPROSI FILOSZOFII

1980. 8. sz.

- A Kazah SZSZK megalakulásának 60. évfordulója* alkalmából a folyóirat bemutatja Szovjet-Kazahsztán filozófiai gondolkodását. A vezető cikket *D. A. Kunajev*, az SZKP PB tagja, a Kazah KP első titkára írta.
- Zs. M. Abdildin*: A 60 éves Kazah SZSZK és a filozófiai gondolkodás fejlődése a köztársaságban.
- B. A. Amantajev–L. M. Szlavin*: A fejlett szocializmus kultúrája és az új ember.
- M. Sz. Azenov*: Kazahsztán társadalmi struktúrájának fejlődése a szocializmus körülményei között.
- V. I. Zorin*: A TTF és a mezőgazdasági termelés technológiájának átalakulása.
- J. M. Primakov*: Az iszlám és a társadalmi fejlődés folyamatai egyes keleti országokban. – Jelenleg a vallási tényező fokozottan hat a társadalmi és politikai folyamatokra, különösen azokban az országokban, ahol az iszlám hagyományosan elterjedt. Az ún. iszlám állam és iszlám forradalom társadalmi, ideológiai, politikai aspektusai.
- K. H. Rahmatullin–M. J. Keligov*: Az anyag attribútuma-e a fejlődés? – A szerzők a mozgás, változás, fejlődés kategóriáinak kapcsolatát vizsgálják, a fejlődés fogalmának kategoriális elemzését adják. Véleményük szerint a fejlődés a lét univerzális sajátossága, az anyag legfontosabb attribútuma.
- M. Sz. Osinbekov*: Az „eszme” (idea) kategóriája a dialektikus materializmusban. – Az eszme olyan fogalom, amely a legmagasabb formában fejezi ki a valóság teoretikus interpretációját. Ideológiai, logikai-gnoszeológiai és metodológiai problémák.
- A. N. Nisanbajev*: Az absztrakt és a konkrét egysége a matematika fejlődésében. – A konkrétság metodológiai jelentősége, megjelenési formái a matematikában.
- L. B. Bazsenov–N. N. Jevtihijev–M. R. Kaplanov–E. N. Lizmankin*: Alap- és alkalmazott kutatások: a természettudományos kutatómunka stratégiája. – Az alapkutatások tipológiája. Alapkutatások a technikai tudományokban. A műszaki tudományok osztályozása.
- V. V. Rzsveszkij–V. M. Szemencsov*: Alap- és alkalmazott kutatások, összefüggésük és alapvető sajátosságaik.
- A. H. Kaszimzsanov–B. G. Nurzsanov*: A dialektika neoracionalista verziója. – F. Gonseth dialektikus koncepciójának kritikai elemzése.
- O. A. Szegizbajev*: A kazah felvilágosodás törvényszerű és sajátos vonásai. – A kazah felvilágosodás (Valikhanov, Altinsarin, Kunanbajev) mint a társadalom burzsoá átalakulásának kísérő jelensége. A sajátos kazah viszonyok, Kazahsztán és Oroszország kapcsolatának hatása.
- M. Sz. Burabajev*: Az ellentmondás problémája Al-Farabi tanításában.
- G. G. Szolovjeva*: A logikai három formája és a tagadás dialektikája. (A hegeli koncepció elemzéséhez.)
- V. N. Szvincickij*: Az „előrelátó modell” fogalma az emberi tevékenység szintek közötti vizsgálataiban.

Recenziók a következő könyvekről:

- G. J. Glezerman–O. Reingold–V. Vrona–P. A. Ignatovszkij–M. F. Makarov–H. N. Momdzsan–K. G. Stimmerking* (szerk.): A fejlett szocialista társadalom: jellege, fejlettségének kritériumai, a revizionista koncepciók kritikája. 3. átdolgozott és kieg. kiadás. Moszkva 1979.
- A tudományos elméletek filozófiai-metodológiai analízise* (Az utóbbi évek szovjet irodalmának áttekintése.)

- Zs. M. Abdildin—A. Sz. Balgimbajev: A szubjektum aktivitásának dialektikája a tudományos megismerésben. Alma-Ata 1977; és Az „eszme” (idea) szerepe a tudományos megismerésben. Alma-Ata, 1979.
- A. A. Ivakin: A dialektika elveinek szerepe a geológiai megismerésben. Alma-Ata, 1978.
- N. K. Mukitanov: A geográfia teoretizálásának metodológiai problémái. Alma-Ata, 1979.
- Beszámoló A materialista dialektika törvényeinek és kategóriáinak világnézeti aspektusai c. szimpozionról (Kijev, 1979 november).
- Beszámoló az E. G. Jugyin emlékére rendezett elméleti szemináriumról (Moszkva, 1980 február).
- Beszámoló az első össz-szövetségi klasszifikáció-elméleti szemináriumról és iskoláról (Borok, 1979 október).
- Nekrológ az 1980 májusában elhunyt G. J. Glezermanról.

VOPROSI FILOSZOFII

1980. 9. sz.

- M. I. Vulicsenko: Új történeti közösség: a szovjet nép kialakulásának és fejlődésének törvényszerűségei.
- V. N. Kudrjavcev: Szovjet jogtudomány: aktuális problémák.
- M. B. Mityin: V. I. Lenin tanítása a szocialista kultúráról és a jelenkor.
- D. P. Gribanov: Az empirikus és racionális viszonya Einstein tudományos tevékenységében.
- B. G. Jugyin: Magyarázat és megértés a tudományos megismerésben. — A tudományos ismeretek metodológiai és szociológiai jellemzői közti kapcsolatot elemezve a szerző bírálja Lakatos I. „belső” és „külső” tudománytörténet koncepcióját. Saját álláspontját Darwin: A fajok eredete c. munkájával illusztrálja.
- Sz. I. Popov: Társadalmi pesszimizmus napjaink burzsoá ideológiai rendszerében. — A szerkesztőség ezzel a cikkel egy sorozatot indít a polgári társadalom 70-es évekbeli helyzetéről, aktuális társadalmi, ideológiai, kulturális jellemvonásairól.
- G. I. Carogorodcev—V. G. Jerohin: Az ember ökológiája az orvosi ismeretek rendszerében. — A folyóirat 80/2. számában meghirdetett programhoz (A globális problémák társadalmi, metodológiai, filozófiai vizsgálata) kapcsolódva a cikk az ember—természet viszony modern problémáit elemzi.
- Avicenna születésének 1000. évfordulójához kapcsolódik J. A. Frolova, U. Szultanov valamint Szirazsdinov és társai tanulmánya.
- T. I. Ojzerman: A dialektikus materializmus és Hegel filozófiatörténeti elmélete (I. rész). — 1980. október 6–12 között Moszkvában a Nemzetközi Hegel Társaság tagjainak részvételével szimpóziumot rendeztek „Hegel: A logika tudománya és a dialektika problémái” címmel. Részben ehhez, részben már az 1981-ben esedékes Hegel évfordulóhoz kapcsolódik a folyóirat cikksorozata.
- N. Sz. Zlobin: Szellemi termelés és kultúra.
- D. M. Ugrinovic: A primitív mitológia lényege és fejlődésének tendenciái.
- V. N. Porusz: W. Sellars „tudományos realizmusa”.

Könyvismertetések az alábbi művekről:

- E. G. Jugyin: A rendszerelmélet és a tevékenység alapelve. A modern tudomány metodológiai problémái. Moszkva, 1978.
- A kultúra-elmélet problémáinak kidolgozása. Az utóbbi néhány év irodalmának áttekintése. A megismerés társadalmi természete. Elméleti előfeltevések és problémák. Moszkva, 1979.
- P. P. Gajdenko: Fichte filozófiája és a jelenkor. Moszkva, 1979.
- Sz. N. Szoszkin: A falvak szociális struktúrája és a közoktatás. Alma-Ata, 1979.
- A szocialista szertartások és az új ember kialakulása. Kijev, 1979.
- B. G. Lukjanov: A műbírálat metodológiai problémái. Moszkva, 1980.
- Beszámoló a „Lenin gondolatai a kommunista nevelésről és a mai valóság” c. össz-szövetségi tudományos-elméleti konferenciáról (Kazany, 1980 március).

- Beszámoló* a feladatmegoldással kapcsolatos gondolkodási tevékenységgel foglalkozó értekezletről (Moszkva, 1979 december).
- Beszámoló* a bioszféra társadalmi-filozófiai problémáival foglalkozó SZUTA tudományos ülésről (Moszkva, 1980 április).
- Beszámoló* a környezetvédelem és az intenzív iparfejlesztés összefüggéseivel foglalkozó tanácskozásról (Kemerovo, 1980 február).

VOPROSZI FILOSZOFII

1980. 10. sz.

- V. V. Scserbickij*: A tudományos-technikai forradalom és a társadalmi folyamatok irányítása.
- B. J. Paton*: Tudomány, technika, termelés.
- A. S. Milovidov–J. A. Zsdanov*: A háború és a béke társadalomfilozófiai problémái.
- J. A. Agein*: A Szovjetunió alkotmánya és a fejlett szocialista társadalom szervezeti strukturájának fejlődése.
- Kiss Artur*: A szocialista állam és a demokratikus szabadságjogok.
- M. N. Roszenko*: A nemzeti kapcsolatok vizsgálatának metodológiai aspektusai.
- R. Sz. Karpinszkaja*: Biológiai evolucionizmus és dialektika. – A tanulmány „A materialista dialektika mint a fejlődés általános elmélete” c. monográfiából való. A szerző megkülönbözteti a filozófiai, az általános tudományos és a konkrét tudományos szintű folyamatokat. A biológiai evolucionizmus tartalmát ebben a szerkezetben tárja fel.
- B. M. Kedrov*: A tudományok modern osztályozásáról. (Fejlődésének alapvető tendenciái.)
- J. L. Feinberg*: A hagyományos és a sajátos a XX. századi fizika módszertani elveiben. – Rendelkezik-e valamilyen sajátos tartalommal korunk tudományos fejlődése, a tudományok mai szintézise; mit mondanak erről a modern fizika eredményei?
- T. I. Ojerman*: A dialektikus materializmus és Hegel filozófiatörténeti elmélete (II. rész).
- N. V. Motrosilova*: A rendszerszerűség elve Hegel: A logika tudománya c. művében.
- T. D. Sznyegirjova*: Az anarchizmus problémája a mai amerikai társadalomfilozófiában.

Könyvismertetések az alábbi művekről:

- M. P. Mcsedlov*: A szocializmus – a civilizáció új típusának létrejötte. Moszkva, 1980.
- J. J. Volkov* (szerk.): Az SZKP társadalompolitikája a fejlett szocializmus viszonyai között. Moszkva, 1979.
- M. P. Mcsedlov–J. J. Volkov* (fel. szerk.): A kommunista és munkáspártok társadalompolitikája a szocialista társadalomban. Moszkva, 1979.
- V. Sz. Nyerszeszjanc*: Politikai tanítások az ókori Görögországban. Moszkva, 1979.
- Beszámoló* a szocialista országok tudományos akadémiái társadalomtudományi kérdésekkel foglalkozó alelnökeinek IV. találkozásáról (Prága és Pozsony, 1980 május).
- Ismertetés* a „III. össz-szövetségi tanácskozás a modern természetismeret filozófiai kérdéseiről” szervezőbizottságának határozatairól és felhívásáról.
- Ismertetés* a SZUTA elnöksége mellett működő, újonnan megalakult: A tudomány és technika filozófiai és társadalmi problémáival foglalkozó tudományos tanács tevékenységének főbb irányairól.
- Beszámoló* a materialista dialektika kategóriái és az egyetemes tudományos fogalmak problémáiról rendezett konferenciáról (Leningrád, 1980 május).

FILOSZOFISZKIE NAUKI

1980. 6. sz.

- T. V. Kerimova–J. V. Olejnyikov–J. N. Sziemskaja*: A TTF társadalomfilozófiai kutatásának alapvető irányai. – A vizsgálat ismeretelméleti alapelvei; a TTF lényegének, a tudomány, technika és ember szerepének kutatása; a TTF módosító hatása az ember környezetének elsajátítására.

- T. I. Ojzerman:* A történelem mint szubjektív-objektív valóság. – A történelmi szükségszerűség természetéhez.
- D. Sz. Simanovszkij:* Közösségi morális öntudat. – A társadalmi szubjektum értékelésének alapja. Strukturája kettős: egyfelől ismeret és érték, a szociális szubjektum erkölcsi életének szervezője; másfelől a többi szociális szubjektum morális véleményének tudatosítása.
- A. A. Luzan:* Néhány politikai kategória tartalmáról és összefüggéséről.
- E. T. Borogyin:* A társadalmi élet közvetlen termelésének kialakulása. – Ma is nyitott kérdés, mikor jött létre a társadalmi élet közvetlen termelése. Egy időben jelent meg a társadalmisággal, a kezdetleges társadalmi viszonyokkal.
- H. Sz. Kozlov:* A kulikovi csata és a nemzeti öntudat kialakulásának problémája. – A kulikovi csata 600. évfordulójához.
- V. Sz. Litaj:* Az ideális absztrakció és a dialektikus tudás a megismerésben.
- B. V. Markov:* A teoretikus ismeret empirikus ellenőrzésének problémája.
- J. V. Zaszjagy–Volk:* A személyiség erkölcsi öntudatának szociális természete és az ember biológiai paraméterei.
- N. H. Szatgyinova:* A szociobiológia kritikai elemzése.
- G. G. Kirilenko:* A metafizika rehabilitációjának programja az angol–amerikai filozófiában.
- B. I. Trilesznyik:* Maritain és a racionalizmus.
- L. A. Kagan:* A korai dekabrizmus filozófiájáról (Bucsov, 1794–1829).
- Horváth József:* A filozófusok és természettudósok szövetségének jelentősége a marxista–leninista filozófia fejlődésében Magyarországon 1945 után.
- A. Sz. Aszkevic:* A fogalmak dialektikus rugalmassága a tudományos megismerés fejlődésében.
- A. K. Szemicsev:* A szubjektív realitás nem-verbalizálható szintjeinek kérdéséhez.
- Beszámoló:* az NDK és a SZU filozófusainak közös konferenciája a tudományos megismerés fejlődésének metodológiájáról.

Recenziók az alábbi munkákról:

- M. T. Jovcsuk–L. N. Kogan:* Szovjetszkaja szocialiszticeszkaja kultura: isztoriceszkij opit i szovremennjü problemü. (A szovjet szocialista kultura: történelmi tapasztalatok és mai problémák.) Moszkva, 1979.
- M. Sz. Kagan–L. K. Kriglova:* Kultura v szvete filozofii. (A kultúra a filozófia fényében.) Tbiliszi, 1979.
- A. Sz. Karmin:* Priroda naucsno go poznanija (A tudományos megismerés természete.) Minszk, 1979. Dialektika principov i zakonov v sztruktüre naucsnoj teorii. (Az elvek és törvények dialektikája a tudományos elmélet struktúrájában.) Fel. szerk. A. P. Septulin, A. F. Fajzullaev. Taskent, 1979.
- Szovremennaja ekologiceszkaja szituacija.* Szerk. V. N. Steinberg stb. (A mai ökológiai helyzet.) Riga, 1978.
- A. F. Zotov–J. V. Voroncova:* Burzsoaznaja „filozofija nauk”. (Burzsoá tudományfilozófia.) Moszkva, 1978.
- D. T. Krivenko:* Sztanovlenije iszhodnih kolicicsesztvennih ponjatij v fizike. (A fizika alapvető mennyiségi fogalmainak kialakulása.) Kijev, 1979.

FILOZOFICKY CASOPIS

1980. 6. sz.

- L. Hrzal–M. Matous:* A CSKP KB ülése az ideológiai kérdésekről új impulzust ad az alkotó munkának.
- G. E. Glezerman:* A társadalmi fejlődés törvényeinek megismeréséről.
- J. Suchanek:* A tulajdonformák és a közösségek alapvető történelmi típusai.
- S. Adam:* A globális problémák és a tervezés ill. prognosztizálás fejlődése.
- A. Cizek–J. Janko:* A természettudomány forradalma a XIX–XX. század fordulóján és a biológia.
- A. D. Urszul:* A hatékonyság fogalma és fejlődésének útjai.
- J. Povarkov:* Epikurosz tanítása és annak sorsa (Epikurosz halálának 2250. évfordulójára).

Recenzió: J. Foltá–L. Novy: A természettudományok története dátumokban. Kronológiai adatok.

A. Sirácky akadémikus jubileuma.

Beszámoló a matematikai modellezés metodológiájáról tartott nemzetközi konferenciáról (Várna, 1980. június 2–8.)

FILOZOFIA

1980. 5. sz.

F. Novosád: A filozófiatörténet elméletéről.

V. Lesko: A filozófiatörténet marxista–leninista módszere.

J. Gasparikova: A historizmus és különböző felfogásai a filozófia történetében.

J. Bodnar: A malohonti társaság tagjainak filozófiai nézetei (A szlovák felvilágosodás történetéhez. Fejes, Laurentzy, Steigel.)

P. Horák: A pozitívizmus hanyatlása a cseh burzsoá filozófiában a két világháború között: J.–L. Fischer filozófiája.

C. Diatka: A XX. sz. első fele cseh burzsoá filozófusainak axiológiai felfogása – a filozófia ideológiai funkciója szemszögéből.

F. Mihina: L. Wittgenstein „logikai analizésének” evolúciója.

J. Svihran: Piaget filozófiai profilja.

M. Holubova: Antropologizmus a mai nyugatnémet filozófiában.

Recenzió: V. M. Lejbin: Psychoanalýza a filozofie neufreudizmu (A pszichoanalízis és a neofreudizmus filozófiája). Prága, 1979.

DEUTSCHE ZEITSCHRIFT FÜR PHILOSOPHIE

1980. 9. sz.

G. Stiehler: A filozófiaoktatás magasabb színvonaláért.

W. Dick–A. Prehn: A klasszikusok művei a marxista–leninista alapstúdiumokban.

R. Rochhausen: Adalékok a megismerés fejlődéséhez a szaktudományokban.

R. Pester: A tudomány fejlődése és a munkamegosztás közötti kapcsolatáról.

W. Beyer: Marcuse és követői.

M. Leske: W. Adorno totalitáskonceptiója.

G. Richter–H. Zeeske: A fejlődéselmélet és a dialektikus ellentmondás problémája.

Chr. Zak: A történelmi materializmus mint a társadalmi megismerés metodológiája.

G. Fliegel: A hipotézis és az elmélet kapcsolatáról: egy geotudományi példa.

Recenziók az alábbi munkákról:

Marxistisch–leninistisch Philosophie. Fel. szerk. W. Eichhorn, Berlin, 1979.

H. Reinicke: Register zur Hegel Werkausgabe (A Hegel művek regisztere). Frankfurt am Main, 1979.

H. Fritsch–G. Stier: Der Wissenschaftlich Arbeitsprozess (A tudományos munkafolyamat). Berlin, 1978.

REVISTA DE FILOZOFIE

1980. 5. sz.

Tematikus szám: *Az ember és a társadalom.*

V. Rus: A szocialista demokrácia és a tudati tényező szerepe növekedésének fejlődése közti dialektikus összefüggés.

D. Bortun: A társadalom egységessé válása és a személyiség kibontakozása.

C. Zamfir: Az élet minősége: jelentése a mai humanizmus kontextusában.

V. Morar: A vitális értékek újraértékelése a szocializmus sokoldalú fejlődésének körülményei között.

S. Stoica: A szükségletek fejlődése – a szocialista erkölcsre specifikus érzelmek fejlődésének feltétele.

- I. Tudescu:* Az érték-konstrukció és a rendszerszerű cselekvés a vallási elidegenedés megszűnésének folyamatában.
- E. Gheorghe:* A szocialista kultúra társadalmi-emberi célja.
- S. Ghita:* A mai tudományos forradalom antropológiai és humanista dimenziója.
- I. Moraru:* A vezető tanulmányozásának karakterológiai-stilisztikai paraméterei.
- S. Lantos:* A prospektív humanizmus dimenziói és értelme.
- E. Kahane* (Franciaország): Az emberi lét specifikumáról.
- E. Berar:* A pszichiátria és a személyiséggel kapcsolatos elméleti távlatok.
- P. Vaida:* A román humanizmus és a bizánci humanizmus.
- A. Boboc:* „A filozófiai hermeneutika” és egy ember-ontológia projektuma.
- I. Banu:* Jegyzetek a társadalom- és az emberfilozófiáról Thuküdidész művében.
- Recenziók az alábbi könyvekről:*
- C. Vlad:* Crestere si valori (Nevelés és értékek). Bukarest, 1980.
- H. H. Stahl:* Teorii si ipoteze privind sociologia orindului tributale (A törzsi szervezet szociológiájával kapcsolatos elméletek és hipotézisek). Bukarest, 1980.
- Contradictiile sociale în socialism (Társadalmi ellentmondások a szocializmusban). Fel. szerk. I. Tudorescu, A. Cazacu. Bukarest, 1980.
- S. Buzatu:* Condiția femeii – dimensiune a progresului contemporan (A nők helyzete: korunk haladásának dimenziója). Bukarest, 1979.

REVUE ROUMAINE DES SCIENCES SOCIALES
SÉRIE DE PHILOSOPHIE ET LOGIQUE
T. 24, 1980. Nos 1–2.

A kötet a dubrovnikai *IX. Nemzetközi Esztétikai Kongresszusra* készült.

A művészet humanizmusa az európai civilizációban:

- D. Ghise:* A művészet és a tudomány.
- O. Maghiaru:* Érvek egy tudományos esztétikáért.
- C. Radu:* A művészet szemüregi hivatása.
- T. Roman:* A művészet humanizmusa a szocializmusban.
- Gh. Ceausu:* A műalkotás filozófiai-ideológiai rétegei.
- D. Matei:* Az új európai realizmus és a művészet semlegességének elképzelése.

Hagyomány és újítás, nemzeti és egyetemes:

- G. Smeu:* Hagyomány és újítás a művészi alkotásban.
- I. Ianos:* A román esztétika hagyományai: a kritika és a filozófia között.
- T. Popescu:* A nemzeti sajátosságok esztétikai jelentései.
- I. Mocioi:* Az újítás Constantín Brancusi életművében.

Az esztétikai axiológia koordinátái:

- M. Breazu:* Művészi érzékenység, művészi érték, emberi jelentés.
- N. Nyikolajeva:* A tudományos elemzés axiológiai aspektusa az esztétikában.
- A. Boboc:* Az esztétikai érték mint viszony.
- V. E. Masek:* A művészi alkotás a szabadság és a szükségyszerűség között.
- A. Husar:* Struktúra és réteg.

A művészetek és az esztétika:

- S. Iosifescu:* Az újraolvasás dicsérete.
- I. Tobosaru:* A művészi észlelés és kreativitás a mai román színművészetben.
- R. Diaconescu:* Esztétikai modalitások a történelmi drámában.
- E. Gheorghe:* Az esztétikai és esztétikán kívüli kölcsönös áthatolása a filmművészetben.
- Gh. Stroia:* A művészet mint „játék”.
- V. Botez:* Mítoszok és tömegkommunikációs eszközök.

Történetfilozófiai, metodológiai és logikai szám.

D. Hurezeanu: A történelmi tudat: a szocialista tudat, a hazafias nevelés lényeges dimenziója.

M. Badea: A történettudományról – axiológikus nézőpontból.

V. Liveanu: A marxista historizmusról (a román–magyar történész-bizottság 1974-es ülésén elhangzott előadás).

Al. Tanase–V. Isac: A történelmi idő – 1. általános idő és történelmi idő; 2. történelmi idő, mítikus idő; 3. a történelmi idő mint az ember kulturális levése.

I. Florea: Történelem és determinizmus.

N. Gogoneata: A. D. Xenopol és a történelmi determinizmus problémája.

Gh. Radu: A történetfilozófia problémái N. Iorga művében.

P. Nichitelea: Történelem és kortársiság.

C. Joja: Igazság, deduktív modellek, elbeszélő modellek a történelemben.

D. Stoianovici: A törvények és a történelmi megismerés: a „nomológikus modell” történelmi-kritikai elemzése.

M. Flonta: A magyarázat a történelmi tudományokban. Megjegyzések a metodológiai vita mai állásáról.

A. Botez: Az objektivitásról és az értelmezésről a történettudományban.

STUDIA FILOZOFICZNE

1980. 9. sz.

Wladyslaw Tatarkiewicz halálára (Z. Kuderowicz, A. Kuczynska, A. Kasia cikkei).

L. Zacher: Nyugati kutatások a túlélés lehetőségeiről.

J. Tittenbrun: Olvasva Balibar – L. Althusser és E. Balibar „Lire le Capital”-jának kritikájához.

A. Sandauer: A természet titkainak alkotó megfigyeléséről.

Dobrochna Dembinska-Siury: Platón és Plotinosz között, avagy a praeoplatonizmusról.

J. Stawinski: Az UNESCO International Social Science Journal száma az erőszak mindenütt jelenvalóságáról.

Bibliográfia az 1930–1979 között megjelent lengyel tudományfilozófiai ill. a természettudományok filozófiai kérdéseiről szóló munkákról (könyvek, idegen nyelvű folyóiratokban megjelent cikkek).

CZLOWIEK I SWIATOPOGLAD

1980. 9. sz.

B. Muchotrzeb: Az idő felfogása a gravitáció einsteini elméletében.

L. Sokolowski: Az univerzum homogeneitásával kapcsolatos zavarok.

B. Rok: A világmindenség tudományának metodológiai problémái.

J. Lukasik: A kozmológiai szingularitás és az univerzum eredetének kérdése.

E. Pietruska-Madej: A tudományos módszer klasszikus eszménye és a mai metodológia.

J. M. Zytow: A deduktív elmélet és a valósággal való összefüggései.

J. A. Stuchlinski: A filozófia a mai biológiában.

S. Zabieglük: A józan ész és a köznapi megismerés.

Beszámoló az ausztriai Zwettl-ben 1979-ben, a bécsi egyetem filozófiai intézete rendezésében tartott nyelvfilozófiai konferenciáról.

Könyvismertetések:

W. Kinastowski: Biologia i kozmobiologia a swiatopoglad (Biológia, kozmobiológia és világnézet). Varsó, 1979.

E. Ernst: Biology without mysticism (A Biophysist's Reflections). Akadémiai Kiadó, Budapest 1976.

TRIET HOC
(Filozófia) 1980. 1. sz.

- Nguyen Khanh Toan*, a vietnami Társadalomtudományi Bizottság elnökének nyitó beszéde a Vietnami KP KB 6. plenumán elfogadott határozattal foglalkozó tudományos konferencián.
- Pham Van Vang*: Néhány filozófiai és szociológiai probléma, amely a 6. plenummal kapcsolatos tudományos konferencián elhangzott.
- Le Thi*: Ho Si Minh elnök: A forradalom útja c. munkájának néhány metodológiai problémája.
- Thanh Duy*: Ho Si Minh elnök elméleti hozzájárulása A nemzet és az internacionalizmus problémájához.
- Tran Nhan*: Az ún. „hegemonizmus-ellenességgel” kapcsolatos pekingi szofizmák lényege.
- Do Long*: A személyiség etikai aspektusai (1979-ben Várnában tartott előadás szövege).
- Nguyen Duy Thong*: A TTF és a szocialista iparosítás országunkban.
- Tung Son–Nhu Thiet*: A vietnami ifjúság szükségyszerű előrehaladása. A folyóirat rendszeresen közöl A folyóirat rendszeresen közöl könyvismertetéseket és információkat a szocialista országok filozófiai életéről, valamint a Vietnamban dolgozó ill. oda látogató külföldi filozófusok tevékenységéről.

LÉTÜNK
1980/4–5. sz.

- D. Sokolovic*: A proletárdiktatúra és a proletariátus önmaga feletti diktatúrája.
- Árokszállási Borza Györgyi*: Társadalmi előítéletek – etnocentrizmus.
- J. B. Tito*: A forradalmi elméletet nem végleges formában kapjuk (V. I. Lenin születésének 100. évfordulója alkalmából a Pravdában megjelent cikk).
- Rehák L.*: Lenin álláspontja a munkásönigazgatás bevezetéséről és későbbi sorsáról a Szovjetunió államiségének első éveiben.
- Pataki É.*: A proletárdiktatúra lenini értelmezése a jugoszláv társadalmi gyakorlat és marxisták megvilágításában.
- Rehák L.*: A szocializmushoz vezető eurokommunista út, Dusan Popovic elemzése szerint.
- A folyóirat ismerteti a *Teorija in Praksa* 1980 áprilisi és májusi számát, valamint a *Socijalizam* c. folyóirat 1980. 2. számát.

LÉTÜNK
(Újvidék) 1980. 6. sz.

- Bodrogyvári F.*: A domináció mint szükséglet és az önigazgatás mint domináció.
- D. Z. Markovic*: A munka humanizálása és a munkakultúra.
- R. Kovács–Znidarsic*: Dzemal Sokolovicnak a munkára és az önelidegenedésre vonatkozó nézetei.
- Bajagic V.*: Az ember és a szabadság Marx filozófiai értelmezésében.
- Rehák L.*: A gazdasági rendszer nyílt kérdései önigazgatású társadalmunkban.

Ismeretetések az alábbi könyvekről:

- M. Kesetovic*: Nacija u socijalizmu (A nemzet a szocializmusban). Belgrád, 1978.
- Inkei P., Kozma T., Nagy J., Ritoók Pálné*: Az ezredforduló iskolája. Tankönyvkiadó, Budapest 1979.

CRITICA MARXISTA
1980. 4. sz.

- E. Tarantelli*: A „generációs ugrás” hipotézise. A hetvenes évek elemzéséhez.
- G. Giannantoni*: Az észről alkotott képek és az „ész válságának” értelme.
- I. Masulli*: A racionalitás típusai. Egy történelmi nézőpont.

M. Vianello: Statisztika, kutatás és szervezet. A tudományos szocializmus pártjának alapjairól. – A tudományos kutatás szerepéről a párt szervezetében.

Beszámoló: Konferencia Max Weberről. Róma, 1980. június 26–28.

THE BRITISH JOURNAL FOR THE PHILOSOPHY OF SCIENCE

Vol. 31, No. 2, 1980. június.

K. V. Wilkes: Agyi állapotok. – A fizikai és a mentális állapotok közti törvényszerű összefüggések vizsgálata a neuropszichológiában.

P. M. Williams: A Bayes-i kondicionálás és a minimális információ elve. – A minimális információ (vagy maximális entrópia) elvének általános érvénye.

M. Redhead: Modellek a fizikában. – A modellek keletkezése; modellek és közelítések; a modellek használata (az elmélet kipróbálása, a modellek heurisztikus szerepe, az elméletek ellenőrzése); „lebegő” modellek.

R. Francis: A nem-standard egyidejűségek értelmezéséről és tranzitivitásáról.

L. J. Cohen: Néhány megjegyzés az objektív tudás „harmadik világáról”. – Vita Popperrel, főleg Objective Knowledge, Oxford 1972. c. könyvével.

Recenzió az alábbi könyvekről:

C. Howson (ed.): Method and Appraisal in the Physical Sciences: The Critical Background to Modern Science, 1800–1905 (Módszer és értékelés a fizikai tudományokban: a modern tudomány kritikai háttere). Cambridge, 1976. A kritikát *Thomas S Kuhn* írta.

G. Holton: The Scientific Imagination: Case Studies (A tudományos képzelet: esettanulmányok). Cambridge, 1978.

R. E. Butts–J. C. Pitt (eds.): New Perspectives on Galileo (Új szempontok Galileihez). Dordrecht–Boston, 1978.

E. Ullman–Margalit: The Emergence of Norms (A normák megjelenése). Oxford, 1977.

THE BRITISH JOURNAL FOR THE PHILOSOPHY OF SCIENCE

Vol. 31, No. 3, 1980 szeptember.

J. P. Mayberry: Egy új „begriffsschrift”. – A fogalomírás célja, Frege dogmatizmusa; Frege fő tételei (függvények és objektumok, jelentés és referencia, logikai objektumok, igazságértékek és érték-tartományok, a fogalomírás érvényességi területe); a halmaz fogalma (halmaz és számfogalom, Cantor végtelen-elmélete, Cantor elméletének logikai és ontológiai következményei).

R. Swinburne: Konvencionizmus a térrel és idővel kapcsolatban.

P. Feyerabend: Zahar nézetei Machról, Einsteinről és a modern tudományról.

D. H. Mellor: Dolgok és okok a téridőben.

Recenziók az alábbi művekről:

F. Kaufmann: The Infinite in Mathematics (A végtelen a matematikában). Dordrecht, 1978.

M. Dummett: Elements of Intuitionism (Az intuicionizmus elemei). Oxford, 1977.

E. Saarinen (ed.): Game-theoretical Semantics (Játékelméleti szemantika). Dordrecht–Boston–London, 1979.

M. D. Wilson: Descartes. London, 1979.

J. S. Earman–C. N. Glymour–J. J. Stachel (eds.): Foundations of Space-Time Theories (A téridő elméletek alapzatai). Minneapolis, 1977.

- A. Grieder:* A relációk logikájáról. – A cikk kísérletet tesz arra, hogy a relációkat bizonyos zárt struktúrák elemeiként kezelje, ezeket a struktúrákat a szerző relációsémáknak nevezi. A relációséma lényegében egy háló, amelynek elemei m -tagú relációk az individuumok egy tartományá felett. E megközelítés a lineáris algebrából jól ismert módszereken alapul és így megvilágít bizonyos analógiákat a klasszikus szillogisztikus és a relációs logika között. Továbbá természetes módon sugallja a klasszikus szillogisztikus logika kiterjesztését egy 42 szillogizmusból álló rendszerre.
- D. Goldstick:* Kognitív szinonimia. – A szerző a kognitív szinonimia fogalmának bevezetését arra használja, hogy tisztázza a különbséget a triviálisan és a nem-triviálisan szükségszerű igazság között; és hogy megmagyarázza, miként vezethet a logikai dedukció tautologikus lépéseken át új tudáshoz.
- J. L. Esposito:* Konvenció, invenció és szükségszerűség. – Filozofikus megfogalmazásban az invenció a szükségszerűség anyja: Hume elemzése a szükségszerűség ideájáról egyáltalán nem bátortalanító távlatot ad. A szükségszerűség jelentései.
- M. Glouberman:* Okozás, megismerés és történeti tipológia. – Mivel nem köztudott, hogy Hume elemzése az oksági kapcsolatról mint gyökeresen esetlegesről vagy „irracionálisról” speciális ismeretelméletéhez kapcsolódik, történeti helyzetét rosszul értelmezik. Még a racionalista Spinoza is egyetérthet azzal, hogy ha az oksági kapcsolat olyan adatok közt áll fenn, amelyek mindegyike adekvátan fogható fel a másik nélkül, az oksági kapcsolat nem racionális. Kant nem az okság irracionálisának tagadására törekedett, hanem a Hume rendelkezésére álló empirikus fogalmak előzetes tagadására.
- Sh. Richmond:* A képi reprezentáció néhány elméletének diszkussziója. – Hogyan hordoznak információt a képek?

SYNTHESE
Vol. 44, No. 1, 1980 május.

- R. P. Botha:* Egy progresszív mentalizmus módszertani alapjai. – Chomsky mentalizmusa és annak kritikája.
- R. Kraut:* Megkülönböztethetlenség és ontológia. – A relatív azonosság, a relatív megkülönböztethetlenség és a szigorú jelölés problémája.

Recenziók az alábbi művekről:

- P. Cochet:* Quine en perspective: essai de philosophie comparée (Quine távlatokban: összehasonlító filozófiai esszé). Paris, 1978.
- L. J. Cohen:* The Probable and the Provable (A lehetséges és a bizonyítható). Oxford, 1977.
- B. Ellis:* Rational Belief Systems (Racionális hit-rendszerek). Oxford, 1979.

SYNTHESE
Vol. 44, No. 2, 1980. június.

- C. McGinn:* Filozófiai materializmus. – A szerző alapállása, hogy a mentális objektumok azonosak fizikai objektumokkal, vagy azokból tevődnek össze, és hogy a mentális tulajdonságok nem redukálhatók nomológiailag fizikai tulajdonságokra, sőt (egy bizonyos értelemben) nincsenek is törvényszerű összefüggésben velük.
- D. C. Hoy:* Diszpozíciók, logikai állapotok és mentális események.
- J. H. Fetzer–D. E. Nute:* Egy valószínűségi oksági kalkulus: ellentétes vélemények.
- D. Gustafson:* Castaneda intenciói: Castaneda „Thinking and Doing” c. művének kritikai vizsgálata. – A gyakorlati gondolkodásról és a cselekvésről szóló könyv 1975-ben jelent meg a North–Holland kiadónál.

Recenziók az alábbi könyvekről:

- R. Tuomela:* Human Action and its Explanation (Az emberi cselekvés és magyarázata). Dordrecht–Boston, 1977.
J. Margolis: Persons and Minds: The Prospects of Nonreductive Materialism (Személyek és szellemek: egy nem-reduktív materializmus kilátásai). Dordrecht–Boston, 1978.

SYNTHESE

Vol. 44., No. 3, 1980 július.

- A. Margalit:* Jelentések és szönyvek.
E. Wierenga: Fodor nézetei Davidson cselekvő mondatairól.
Theo M. V. Janssen: A PTQ logikai vizsgálata a programozás kívánalmaiból kifejlesztve. – Montague 1973-as logikájának vizsgálata.
R. H. Thomason: Megjegyzés a modalitás szintaktikai tárgyalásához – Montague logikájához.
J. F. Baldwin–N. C. F. Guild: Két paradoxon megoldása közelítő érveléssel, homályos logikát használva. – Míg a klasszikus logika nem tudja megoldani a kártya- és lánckövetkeztesési paradoxonokat, és a többértékű logika is csak részleges sikereket ér el, addig a homályos logika kielégítő megoldást ad. A bizonytalan fogalmak reprezentációja.
Z. Domotor–M. Zanotti–H. Graves: Valószínűségi kinematika.
J. Woodward: Fejlődési magyarázat.
W. Balzer–C. U. Moulines: Az elméletiségről. – Az elméleti modellekkel foglalkozó cikk a téma alapfogalmainak meghatározása mellett kitér az aktuálisan determináló eljárások komplexitásából, az elméletközi relációk felhasználásából és a pragmatikus szempontok hozzáadásából eredő problémákra.
G. Hellman: A Kochen–Speichen-féle – a rejtett paraméterek lehetetlenségére vonatkozó – bizonyítás egy valószínűségi változata.
V. Shiva: Klasszikusak-e a kvantummechanikai átmeneti valószínűségek? Cartwright kvantumelmélet-interpretációjának kritikája.

SYNTHESE

Vol. 45, No. 1, 1980. szeptember.

Az egész szám *Bertrand Russell* korai filozófiájának szentelt (1903–1913).

- P. Hylton:* Russell helyettesítési elmélete. – Russell korai helyettesítési elmélete kifejlesztésének majd félretevésének okai. A cikk 1. részében felvázolja a Russell-paradoxon és Russell-filozófiai alapfeltevései közti összeütközést. A 2. rész a helyettesítési elméletéről, a 3. elvetésének okairól szól. A 4. a russelli logika egyetemességét értékeli.
R. Hursthouse: Jelölés a „Principles of Mathematics”-ban. – A russelli „denoting” és „denotation” értelme körüli zavarok tisztázása.
J. A. Coffa: Russell mint egy platóni dialógus: a denoting problémája – dialógus formájában.
N. Cocchiarella: A logikai típusok elméletének fejlődése és a logikai tárgy fogalma Russell korai filozófiájában.
N. Griffin: Russell a logika természetéről (1903–1913).

REVUE PHILOSOPHIQUE DE LA FRANCE ET DE L'ETRANGER

1980. 3. sz. júl.–szept.

Külön szám a „gép-ember”-ről.

D. Leduc–Fayette: Bevezetés: „Perinde ac cadaver”.

A. Danchin: Hogyan beszélhetünk ma az agy-automatáról?

J.-F. Dumas: A gép-ember és a behaviourista
F. Laruelle: „Homo ex machina” – Hogyan válunk gép-emberekké?
D. Leduc–Fayette: La Mettrie és „az emberi labirintus”.
A Moles: A társadalomnak mint gépnek a rendszeranalízise.
A. Jacob: Piaget emlékére.

Recenziók az alábbi munkákról:

J. I. de Alcorta: Semblanza y pensamiento (Életrajz és gondolat). Bilbao, 1978.
P. Butchvarov: Being qua Being: a Theory of Identity, Existence and Predication (A lét mint lét: az azonosság, a létezés és az állítás elmélete). Indiana Univ. Press, 1979.
P. Chambadal: Savoir – Devoir – Pouvoir (Tudás, kötelesség, hatalom). Párizs, 1979.
U. Dierse: Enzyklopädie. Zur Geschichte eines philosophischen und wissenschaftstheoretischen Begriffs (Enciklopédia. Egy filozófiai és tudományelméleti fogalom történetéhez). Bonn, 1977.
A. Dunand: L'espace du jeu (A játék tere). Párizs, 1978.
W. A. Hagar: Cognitive Awareness and the linguistical-phenomenologic methodology (Kognitív tudatosság és a nyelvi-fenomenológiai metodológia). New York, 1977.
A lap szemlét közöl egyes francia, angol, olasz nyelvű folyóiratokról, valamint a Diotime c. görög filozófiai folyóiratról.

ION FLOREA: TÖRTÉNELEM ÉS DETERMINIZMUS

A determinista felfogás legadekvátabb kategóriája a törvény fogalma. A történelmi realitás az egyedi és az általános, a szükségszerű és a véletlen, az állandó és a változó szerves egysége. A történelmi folyamat belső törvényszerűségeket rejt magában, amit a történettudománynak a felületi jelenségek mögött fel kell tudni tárni, ha tudomány kíván lenni. A tanulmány 1. részében a *társadalmi determinizmus egységét és sokféleségét* elemzi. Emlékeztet arra, hogy a termelési viszonyok alapvető szerepének a feltárásával a történelmi materializmus lehetővé tette az ismétlődések, szabályszerűségek feltárását a történelemben. Emiatt azonban egyes polgári teoretikusok a marxista történettudományt sematizmussal, deduktivizmussal vádolják. Amikor pl. Ph. Ariès azt állítja, hogy a marxizmus valamiféle mechanikus fizikát csinál a történelemből, nem érti a marxista hisztorizmus lényegét, a történelem változékonysága alapján lehetetlennek tartja objektív törvények működését a történelemben. A marxizmus felfogása szembenáll a pozitivizmus megalapítóinak merev sémáival, feltárja a társadalmi törvényszerűségek nem-abszolút voltát, tendencia-jellegét, változékonyságát, történetiségét, azt, hogy a feltételek átalakulásával új törvények lépnek működésbe, és a társadalmi-gazdasági törvények működési módja is megváltozik. A legáltalánosabb társadalmi törvényszerűségek működése is változik a termelési módtól függően. A marxizmus aláhúzza a társadalmi determinizmus egységét és sokféleségét, az egyes formációkat, sőt az egyes történelmi szakaszokat, az egyes országokat illetően: ennek fontosságát látjuk a többi közt a szocialista forradalom általános törvényeinek és történelmi sajátosságainak kapcsán. Másképp szólva, a társadalmi törvényszerűségek nem absztrakt, hanem konkrét-általános törvények, a sokféleség egységét képviselik. A polgári teoretikusok, így pl. Georges Gurvitch, a történelmi realitás szakadatlan sokfélesége alapján egy „pluralista”, „hiperempirikus” álláspontra helyezkednek, feloldják a társadalmi determinációt „végtelen sok determináltságra”, amelyek nincsenek összefüggésben egymással: ez a metafizikus szemlélet egyoldalúan a determinizmus sokféleségére helyezi a hangsúlyt és agnosztikus relativizmussal tagadja a folyamat egységét. Ez a felfogás abszolutizálja a minőségi oldalt, az egyediséget, a történelmi jelenségek szétaprózódottságát, és ezzel megfosztja magát a tudományos magyarázat lehetőségétől. A konkrét történelmi folyamatokban konkrét kauzális összefüggések működnek, amelyekben realizálódnak a mélyebb, tendenciaszerű történelmi szükségszerűségek. Ha a történetírás megmarad az egyedi jelenségek kauzális leírásán 1, még nem válik tudománnyá, hiszen a kauzalitás csupán egy láncszeme az egyetemes összefüggésnek; a történelem akkor válik tudománnyá, amikor feltárja az egyes összefüggések mögött működő törvény-

szerűségeket. Ez azonban azt is jelenti, hogy a kauzális magyarázat nem mond ellent a törvényszerűségek feltárásának, ellenkezőleg feltételezi azt. Szüntelen átmenet van a kauzális magyarázatról a mélyebb, a törvényszerűségek alapján való magyarázathoz; és ebben megvalósul az egyedi és az általános egysége: a történelmi törvényszerűségek az egyedi kauzalitásban manifesztálódnak. Éppen ennek alapján oldják fel egyes történetfilozófusok az általánost az egyesben és tagadják a történelmi kauzalitás okán a történelmi törvényeket, és megmaradnak a történelmi tények egyedi összefüggéseinek leírásánál (lásd Rickert-től Gurvitch-ig, és többek közt a román A. D. Xenopolig). Emile Callot szerint a történelem módszere a szükségszerűség nélküli kauzális összefüggések feltárására redukálódik. Ez a felfogás tehát kiemeli a történelmi determináció egy mozzanatát, a kauzalitást, és ezt szembeállítja más alapvető elemeivel, a szükségszerűséggel, a törvényszerűséggel. Ezzel azonban a társadalmi-történelmi determinizmust feloldja kevésbé lényeges kategóriákba, ami végül is elvezet a történelmi indeterminizmus álláspontjára. Magát a kauzális magyarázatot is degradálja a véletlen, esetleges, felületi tényezőkre. A tanulmány 2. része a „történelmi tényre” és a társadalmi törvényszerűséggel foglalkozik. A „történelmi” tények kiválogatása, csoportosítása, elrendezése objektív módon csak a társadalmi törvényszerűségek ismeretében lehetséges: enélkül a történetés többé-kevésbé szubjektív kritériumokra kénytelen hagyatkozni. Ez vezet egyeseket annak állítására, hogy a történelmi tények tulajdonképpen nem objektívek, hogy a történelem „elválaszthatatlan a történetésztől” (H. I. Marrou); ebben a felfogásban a történelmi tény csupán a történetés „konstrukciója”. Pierre Thévenaz szerint a történelmi tény konstitutív eleme a tudat. A marxizmus ezzel szemben a történelmi törvényszerűségekből indul ki, számára történelmi tény az az esemény, amely a történelmi törvényszerűségek megvalósulásához kapcsolódik (A. V. Guliga). Ezt az általános megközelítést azonban konkrétábbá kell tenni – jegyzi meg Florea. Egyes mai román szerzők a történelmi tényt a következmények alapján ítélik annak. Florea szerint a „történelmi tény” kategóriájának tükröznie kell a történelmi determináció folyamatának egészét és nemcsak egy részét. Ha a történelmi megismerés a történelmi tények következményeivel kezdődik is, el kell vezetnie a mélyebb, szükségszerű, törvényszerű okok feltárásához. C. Bobinska lengyel történetés helyesen hangsúlyozza, hogy a következmények egyoldalú kiemelése oda vezet, hogy az elbukott törekvéseket kizárjuk a történelemből, a történelmi tények sorából. Röviden: a múlt tényei történelmi értékének megítéléséhez a jelenségeket kettős perspektívába: okaikkal és következményeikkel való összefüggésükbe kell helyezni. Florea szerint hozzá kell tenni, hogy az események történelmi jelentőségét emellett az is meghatározza, hogy milyen ember-tömegeket mozgattak meg. Ezzel a történelmi ténynek egy komplexebb, konkrétabb megközelítést kapjuk, amelynek axiológiai értéke is van, hiszen értéke a társadalom törvényszerű haladásához kötődik. A történettudomány feladata követni az objektív társadalmi törvények megvalósulását azokban a sokrétű közvetítésekben, amelyek a történelmi tényt összekötik a társadalmi törvényszerűséggel. Hegel értette meg először ezt a komplex összefüggést, igaz, idealista és kissé finalista módon. A történelmi tény kategóriája – mutat rá a szerző – a „logikai” és a „történelmi”, az elméleti és a történelmi megismerés metszéspontján áll a társadalmi megismerésben.

Rev. Roumaine des Sciences Soc. Série de Phil. No 3, 1980.

S. J.

J. GASPARIKOVÁ: A HISZTORICIZMUS ÉS KÜLÖNBÖZŐ FELFOGÁSAI A FILOZÓFIA TÖRTÉNETÉBEN

A hisztoricizmus a filozófia és a történelem általános kapcsolatát fejezi ki. A hisztoricizmus megoszlik a különböző: ontológiai, gnoszeológiai, metodológiai és logikai aspektusok szerint. Hegel a kérdéssel a legáltalánosabban és a legsokoldalúbban foglalkozott. Az utóbbi időkben azok a filozófiai felfogások, amelyek a filozófia és a történelem viszonyának specifikálására törekedtek, mindenekelőtt a történelmi megismerés ismeretelméleti és metodológiai problémáira összpontosítottak. Ezek között a hermeneutikai módszer vált dominánssá, úgy tekintik mint a történelmi jelenségek kutatásának specifikus módszerét. A szellemtörténeti (társadalmi) tudományok és a természettudományok közti dichotómia elmélyült, és ez a történelmi megismerés specifikumának túlhang-

súlyozásához vezetett. A hermeneutika mint módszer (Dilthey) később ontológiai hangsúlyt kapott és a nyelv ontológiájába ment át (Gadamer). A marxista filozófiában a hisztórizmus azzá az elvvé válik, amely a konkrét történelmi kutatás szükségszerű komponense.

(Filozofia, 1980. 5. sz.)

N. H. SZATGYIKOVA: A SZOCIOLÓGIA KRITIKAI ELEMZÉSE

Az utóbbi időkben a nyugati biológiai és filozófiai irodalom nagy figyelmet fordít az ember viselkedésének magyarázatára. Egy a leginkább vitatott koncepciók közül az ún. szociobiológia. Megalapítója E. O. Wilson, aki 1975-ben publikálta *Sociobiology: The New Synthesis* c. könyvét (Cambridge, 1975). Wilson az emberi viselkedés biológiai fundamentumát keresi; az etológia, neurofiziológia, genetika, pszichológia eredményeire támaszkodva eltúlozza az ember biológiai természetének szerepét. Erre alapozva eltúlozza a génebézet jelentőségét is. Kísérletet tesz minden élőlény viselkedése közös törvényszerűségeinek feltárására, ezeket abban látja, hogy minden élőlény valamilyen közösségben él, mely megszabja viselkedésének alapvonásait. Ezt az álláspontot többen, így M. Sahlins, J. Quadagno élesen bírálták az USA-ban, és kimutatták a szociobiológia összefüggését a fajelmélettel. Mások viszont, mint R. Trivers, R. Alexander, R. Dawkins, D. Barash csatlakoztak Wilson koncepciójához. Figyelmet érdemlő M. Ruse könyve, amely részletesen elemzi a szociobiológia biológiai alapjait, az ember és az állatok viselkedésének eltérését, a szociobiológiával összefüggő logikai-ismeretelméleti problémákat. J. T. Frolov is foglalkozott a szociobiológia körüli vitával.

A szociobiológia a genetikára és az evolúcióelméletre alapoz, az ember szociális viselkedését a természetes kiválogatódásra vezeti vissza, a génekben tárolt információt tartja a szociális viselkedés hordozójának. A szociobiológia keletkezése összefüggésben áll az „altruizmus” körüli vitával, mint azt Quadagno részletesen kimutatta (Wilson is kénytelen elismerni, hogy az altruista viselkedésnek semmiféle genetikai alapja nem ismert). Fontos probléma a szociobiológia összefüggése az evolúció elméletével, különösen a darwinizmussal, annak sajátos társadalmi értelmezésével.

(Filozofszkije Nauki 1980. 6. sz.)

N. I.

MANFRED UESSLER: A SZOCIÁLINGVIZTIKA FILOZÓFIAI ASPEKTUSA

A szerző a nyelv problémájának vizsgálatát tűzi ki célul, alapozva a tudományok idevonatkozó legújabb eredményeire. Alapszemlélete, hogy a nyelv az ember társadalmi gyakorlatának komplexitásával függ össze. A polgári szociállingvisztika kritikájában Uessler kimutatja, hogy az nem épít egy reális társadalmi-történelmi bázisra. Az amerikai szociállingvisztikusok ezt a tudományt egyszerűen egy sajátos interdiszciplináris tanként kezelik, amely valahol a társadalomtudományok között foglal helyet. A szélesebb skálát képviselő európai iskolák sem értelmezik sokkal mélyebben a nyelv társadalmiságát, és különösen a politikai gazdaságtani kérdésfeltevés idegen tőlük. A marxista megközelítés a nyelvet úgy értelmezi társadalmi jelenségként, hogy a szociogenezis alapvető tényezőivel, a társadalmi folyamat meghatározóival, az emberi társadalmi gyakorlat sajátos struktúrájával, közvetítettségével hozza összefüggésbe.

(Deutsche Zeitschrift für Philosophie 1980. 8. sz.)

V. M.

A MODERN TERMÉSZETISMERET FILOZÓFIAI KÉRDÉSEIRŐL ÉS A TUDOMÁNYOK OSZTÁLYOZÁSÁRÓL

A Szovjetunióban össz-szövetségi konferencián tárgyalnak 1981 áprilisában a modern természetismeret legfontosabb filozófiai kérdéseiről. A szervező bizottság közölte a 3 naposra tervezett programot. A tanácskozás 3 kérdéskört emel ki: 1. Az anyag fejlődése és strukturális szintjei; 2. A világ egysége és sokfélesége; az ismeretek differenciálódása és integrálódása; 3. Az ember, a társadalom, a természet a TTF századában. A tanácskozás munkájában a SZUTA sok tagja részt vesz. Az előadások egy részét előzetesen közzétették a folyóiratok. J. L. Feinberg mellett, *B. M. Kedrov* cikket írt a tudományok modern osztályozásáról, az osztályozás fejlődésének alapvető tendenciáiról. A tudományok osztályozásának problémája – írja a szerző – minden tudományos ismeret struktúrájának problémája. Kedrov, aki mint ismeretes a kérdés alapvető monográfiájának szerzője, nem vállalkozik egy teljes kép kialakítására, csupán a tudomány fejlődésének mai tendenciáit jelzi, és ezzel együtt azt az evolúciót, amely az osztályozás elveiben is megnyilvánul. A közelmúlt tapasztalataiból az tűnik ki, hogy a tudományok osztályozásában a formális struktúrát fokozatosan egy dialektikus struktúra váltja fel. Ennek jele az átmenet a tudományok differenciálódásából integrációjukhoz; koordinációjuktól szubordinációjukhoz; szubjektív megalapozásuktól objektív alapjaikhoz, izolációjukból kölcsönhatásaikhoz, egyirányúságuktól elágazódásosságukhoz stb. Napjainkban megfigyelhető a teljes dialektikára való átmenet tendenciája, a tudományok egy aspektusú szemléletétől a komplex szemléletű leírásra, a tudományok sokszorozódásáról egy tudományra (Marx előrelátásának megfelelően) való átmenet. A szerző vizsgálja e folyamatok néhány filozófiai következményét (osztályozási elvek, a világ egysége, a tudományok kölcsönhatása stb.), tudományszervezési vonatkozásait és filozófiai–pszichológiai aspektusait is.

(*Voproszi Filozsofii* 1980. 10. sz.)

R. L.

PAUL FEYERABEND: ZAHAR NÉZETEI MACHRÓL, EINSTEINRŐL ÉS A MODERN TUDOMÁNYRÓL

A szerző Zahar következő 1977-ben megfogalmazott állításával száll szembe: 1. Einstein a speciális relativitás-elmélettel megsértette Mach filozófiájának alapvető elveit; 2. enélkül a speciális relativitás-elmélet sohasem jöhetett volna létre; 3. Mach filozófiája irreleváns a modern fizika fejlődése szempontjából. Feyerabend szerint az, hogy Einstein megsérti Mach filozófiájának *néhány* elvét, nem jelenti, hogy a *többi* elvtől függetlenek voltak gondolatai, továbbá, hogy e filozófia nem volt hatással a modern fizika más részeire, így a kvantumelméletre. Einsteintől és Machtól vett számos idézet segítségével vizsgálja Zahar (1.)-hez tartozó állításait, így pl. hogy a relativitás hagyományos értelemben kauzális elmélet, hogy az inerciarendszerek megfigyelhetetlenek, és hogy Einsteinnél a törvényeknek ontológiai státusuk van. A szerző minden ponttal kapcsolatban ellenvéleményt jelent be, sőt szerinte Mach nem is volt szigorúan pozitivistá. Végül megállapítja, hogy Einsteinnél világosan felismerhető Mach hatása.

(*The British Journal for the Philosophy of Science* 1980. szeptember)

Sz. P.